

Od theosofie k anthroposofii

Zdeněk Váňa

Před léty, když jsem měl ještě čas navštěvovat antikvariáty a lovit v nich věci, které mne zajímaly, nezdá se mi mezi nimi objevovaly knihy, z nichž jsem postupně budoval svou anthroposofickou knihovnu, padl mi do rukou spis v deskách, do jakých se svazovaly knihy v 17. - 18. století, se slibným názvem "ARBATEL sive de magia veterum" čili o staré magii. ARBATEL = hebrejsky "4 svatá písmena Boží", t.j. JHVH.

Kniha obsahovala především výklad o duchovních bytostech planet s jejich okultními symboly spolu s návody ke vzývání a s modlitbami. Datum vydání: 1680 (Duisbury - Frankfurt). Charakteristická byla pro knihu zvláštní směsice němčiny a latiny a vážný, zbožností naplněný styl, který naznačoval, že tu nejde o okultní literaturu běžného typu. Největší překvapení mne však čekalo na poslední stránce knihy, která obsahovala tuto definici:

Scientia Boni - die Weisheit des Guten getheilet in:

Theosophiam oder Göttliche Weisheit, diese wird getheilet in Notitiam Verbi Dei - Erkenntnis des Wortes Gottes und wie nach demselben das Leben soll angestellt werden. Notitiam Gubernationis dei - Erkenntnis und Wissenschaft der Regierung Gottes durch die Engel und Geister, welche die Schrift nennet item Verständnis der Dienst der Engel.

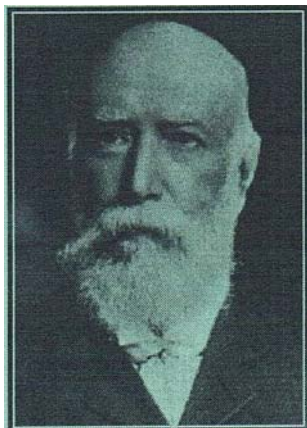
Anthroposophiam - Menschliche Weisheit, getheilet in: Scientiam oder Wissenschaft der Natur und der natürlichen Dinge; Prudentiam, in Fürsichtigkeit in Menschlichen Dingen.

Další moje pátrání ukázalo, že moje kniha patří až k pozdějším vydáním a že její nejstarší zachovaný tisk vyšel již v r. 1575 v Basileji, s poukazem na ještě starší, ale nezachovanou, latinsky psanou předlohu z r.1531.

Theosofie a anthroposofie byly tedy pojmy známe při nejmenším již v 16. století, a to nikoli jako něco, co by se vzájemně vylučovalo nebo stálo proti sobě, nýbrž jako nedílná součást vyššího, nadřazeného pojmu Scientia boni - moudrosti či vědy o Pozoruhodné je také členění obou "disciplin dobra". Theosofie na "poznání Slova

Božího a jak podle něho uspořádat život”, v němž jde o hlubší poznání božského Logu, smyslu jeho zjevení a morálních důsledků tohoto poznání pro život člověka. A na “poznání vlády Boží”, t.j. světa božských hierarchií, jejich sfér a konkrétního působení. Člověk jako duchovní bytost k nim patří jako nejnižší desátá hierarchie. Anthroposofie na “poznání přírody a jejích říší”, k nimž patří rovněž člověk podle svých schrán, a na “obezřetnost v lidských věcech”, t.j. praktickou morálku, vyplývající z této čisté lidské moudrosti. V tomto dělení jakoby byly předjímány oba díly Steinerovy “Filozofie svobody”, noetický a ethický. Právě tato poslední stránka ARBATELU, jehož autor je jinak anonymní, svědčí o tom, v jakém duchovním prostředí spis vznikl. Jde o rosikruciánské kruhy působící skrytě v Evropě od konce středověku jako příprava novověkého duchovního vývoje a vystupující zčásti na povrch v době Komenského, který byl z této strany inspirován zejména ve svých pansofických spisech. Je proto pochopitelné, že jak moderní anthroposofie, tak zčásti i theosofie se hlásí k rosikruciánskému hnutí jako k jednomu ze svých předchůdců. Tímto tématem se budeme zabývat podrobněji v jedné z příštích přednášek.

*Britský vydavatel indických novín
A. P. Sinnett, kterému boli adresované
slávne listy mahátmov.*

Theosofie jako moudrost Boží, kterou má člověk hledat hlubším poznáním duchovního kosmu, žila tedy ve spirituálním životě Evropy již po řadu století, když v r. 1875 byla založena Theosofická společnost, která dala tomuto hnutí či spíše duchovnímu zaměření organizační základ. U kolébky TS stály dvě osobnosti: Helena Petrovna Blavacká (literárně známá jako Blavatsky) a plukovník Henry Steel Olcott. Povšimněme si nejprve historického vývoje Společnosti a významu jejích hlavních představitelů.

Helena Petrovna Blavacká se narodila r. 1831 v ruské Jekaterinoslavi jako dcera carského plukovníka von Hahna, tedy z německé rodiny usazené v Rusku. Od dětství se u ní projevovaly mimořádné psychické vlastnosti, především mediálního rázu, jimiž šokovala své okolí, hlavně vlastní rodinu, s níž žila v konfliktních vztazích. Z odboje vůči ní a z touhy po osamostatnění se provdala jako 18-tiletá za viceguvernéra arménského Jerevanu, o 30 let staršího Nikifora Blavackého, od něhož se však ihned po svatbě odloučila. Pak se vydala na dlouhé cesty po Evropě, Asii i Americe a r. 1851 se setkala v Londýně s tajemnou osobností, známou pak v theosofické literatuře jako “Mahátmá či Mistr M” (Morya). Poznala v něm někoho, kdo se jí zjevoval v jejích vizích již od dětských let. Dostala od něho pokyn, aby se studiem a duchovním školením připravila na své působení v okultní společnosti. Na

jeho další pokyn pak odjela r. 1873 do New Yorku, kde měla čelit vlně spiritizmu, který tehdy zaplavoval Ameriku, stejně jako Evropu, jako hnutí, které bylo ve svých počátcích sice jakousi reakcí proti jednostrannému materializmu, ale samo nakonec mu propadlo, ve snaze podávat "hmatatelné" důkazy o existenci duchovního světa.

Imaginárna podoba mahátmov El Moryu a Koot Hoomiho. Blavatská s Olcottom v Londýne, 1889.

V New Yorku se seznámila s o rok mladším plukovníkem Olcottem, účastníkem občanské války v Americe v letech 1861-65, který se zajímal o hypnotizmus a mesmerizmus a psal o spiritistických jevech. Pozornost vzbudila zejména jeho kniha "People of the Other World" (1875). Spolu s ním založila na podzim r. 1875 Theosofickou společnost, jejímž prezidentem se stal plukovník Olcott, působící jako organizátor Společnosti, zatímco H. P. Blavacká byla jejím duchovním centrem. Již v r. 1877 udivila svými obsáhlými okultními znalostmi v knize "Isis Unveiled" (Odhalená Isis), které však podle jejího vlastního tvrzení pocházely především z inspirace Mistrů, kteří stáli v pozadí a používali ji jako svou prostřednici a médium. Na jejich pokyn bylo také hlavní sídlo TS přeloženo r. 1879 do Adyaru v Indii.

O těchto Mistrech podal první informaci podle sdělení H. P. Blavacké americký žurnalista A.P. Sinett, a to v knize "The Occult World" z r. 1881, která vzbudila velkou senzaci, o dva roky později pak v mnoho diskutovaném spisu "Esoteric Buddhism", jenž byl jakýmsi prvním systematickým souhrnem theosofického učení. Velmi oblíbeným čtením se stalo "Světlo na cestu" (Light on the path) Mabel Collinsové (1885), kde jsou rovněž zmínky o Mistrech. R. Steiner k němu napsal později výklad a komentáře a doporučoval některé jeho části k meditacím. Hlavním theosofickým dílem se však stalo "The Secret Doctrine" H.P. Blavacké z r. 1888, třísvazkový konglomerát okultních nauk, o němž Blavacká výslovně uvádí, že jde o učení Mistrů, které ona sama jen nedostatečně zprostředkovává. Oněmi Mistry byli především kašmírský Morya a tibetský Kuthumi.

Na tomto místě se musíme zmínit o tom, kdo vlastně byli oni "Mistři". Rudolf Steiner sám o nich rovněž hovořil a nazýval je "Mistry moudrosti a souladu pocitů". Charakterizoval je jako lidské bytosti, které prošly již všemi fázemi vývoje lidstva a tím, že plně využívaly svých inkarnací, dosáhly na svém duševně-duchovním vývoji stupně, jehož normální dnešní člověk dosáhne až ve velmi vzdálené budoucnosti. Získaly všechny dosažitelné pozemské zkušenosti a jsou tak schopny tvořivě působit a duchovně vést lidstvo. Tvoří jakési kolegium či lóži Dvanácti, jejichž úkolem a cílem

je naučit lidstvo během jednotlivých kulturních období chápat smysl činu Kristova - "Mistra všech Mistrů".

Podle R. Steinera bylo theosofické hnutí ve svých počátcích skutečně inspirováno Mistry, později, po přesídlení do indického Adyaru se však situace změnila. Chaotická duše H. P. Blavacké, s jejím odporem k vědeckému myšlení a k myšlenkovému elementu vůbec, jež sdíleli i její následovníci, vedla k tomu, že do inspirovaného poznání se příliš vměšoval osobní prvek a diletantsky je zkresloval. To nakonec způsobilo, že původní inspirátoři se z oficiální TS stáhli a tato se stala rejdištěm nejrůznějších okultních sil a mocenských cílů. Podle tvrzení H.P. Blavacké se jí Mistři zjevovali v astrální nebo i zmaterializované podobě, což souvisí se schopností projekce, dosvědčené i v jiných případech (viz. Autobiografie Yogánandy) po případe udělovali svá poučení a příkazy v dopisech, rovněž zmaterializovaných a padajících jakoby se stropu - to je však pro vědomí současného člověka anachronismus, jak si blíže dále vysvětlíme.

V roce 1885 došlo právě v této věci ke skandálu, když se ukázalo, že Blavacká dostávala i zfalšované dopisy. Stala se obětí podvodu, sama však byla označena za podvodnici. Skandál měl za následek, že mnoho členů TS přestalo na Mistry věřit a ze Společnosti vystoupilo. H. P. Blavacká musela složit svou funkci a opustit Indii. Zůstala pak již v Evropě a usadila se v Londýně, kde roku 1887 založila časopis Lucifer a lóži, v níž působila jako duchovní učitelka. Z této lóže vznikla r. 1888 "Exoteric Section of Theosophical Society", která se zavázala věrností Mistrům. Došlo však opět k vnitřním neshodám a tak už v roce 1889 se sekce osamostatnila pod názvem "Eastern School of Theosophy". Za svou nástupkyni jmenovala před svou smrtí r. 1891 Annie Besantovou. V čele TS zůstal plukovník Olcott, zatímco "Esoterní školu" vedla A. Besantová. Povšimněme si blíže posledně jmenované třetí osobnosti, která sehrála významnou roli v dějinách TS. Annie Besantová, rozená Woodová, pocházela ze zbožné irské rodiny, usedlé v Londýně, kde se také r. 1847 narodila. Jako 20-tiletá se provdala za anglikánského faráře Franka Besanta, od něhož se však po 6-tiletém manželství opět odloučila. Stala se volnomyšlenkářkou a věnovala se sociální politice - platila za nejlepší řečnici Anglie. Zajímala se však zároveň o spiritismus a hypnotismus. Když vyšlo r. 1888 "Tajné učení" H. P. Blavacké, cítila se jím hluboce oslovena. Zanechala své dosavadní činnosti, vstoupila do TS a stala se osobní žákyní Blavacké. Skrze ni dosáhla také údajně kontaktu s Mistry. Po její smrti vedla od r. 1891 Esoterní školu v Londýně a po smrti plk. Olcotta v r. 1907 byla jmenována i prezidentkou TS. Stalo se tak údajně na pokyn Mistrů, kteří se měli objevit u úmrtního lože plk. Olcotta a doporučit mu jmenování A. Besantové. R. Steiner, který již tehdy působil jako sekretář německé sekce TS, se od této verze a způsobu distancoval jako od "absurdní historky, která byla vlastně již počátkem konce TS".

Až do té doby si A. Besantová získala nepochybně velké zásluhy, jak v esoterním, tak i veřejném životě. Založila např. v Benáresu r. 1898 Central Hindu-College, z níž se vyvinula Hinduistická univerzita. Podporovala i úsilí Indů o větší nezávislost na britské nadvládě a byla i uvězněna. Po určitou dobu působila dokonce i jako prezidentka indického Národního kongresu. Až teprve po r. 1920 se vzdala vší politické aktivity (zemřela r. 1933 v Adyaru v Indii). Od r. 1907, kdy se

A. Besantová stala prezidentkou TS, dostávalo se theosofické hnutí skutečně do krize, způsobené autoritářskými praktikami, které jsou nepřiměřené duchovnímu životu člověka na dnešním stupni vědomí. Neblahý vliv vykonával v tomto směru na A. Besantovou Charles Webster Leadbeater, další významný činitel TS, působící však spíše jako šedá eminence z pozadí.

Narodil se téhož roku jako A. Besantová (1847), podle jiné verze 1856 v Northumberlandu v Anglii, část svého mládí prožil však s rodiči v Brazílii. Od r. 1879 působil po určitou dobu jako farář anglikánské církve. Zajímal se přitom o spiritizmus a r. 1883 vstoupil do TS. Na základě dopisu Mistra Kuthumi, jež mu zprostředkovala Blavacká, opustil Anglii a odebral se s H. P. Blavackou do Indie. Stal se i sekretářem ceylonské sekce TS. Ač anglikánský kněz, přestoupil s velkou pompou k buddhizmu. R. 1889 se však vrátil do Londýna, kde úzce spolupracoval s A. Besantovou. R. 1906 vypukl kolem něho skandál, při němž byl obviněn z morálních poklesků a musel opustit TS. Podle vyjádření R. Steinera souvisely tyto poklesky s nebezpečnými okultními praktikami (sexuální magie), jichž Leadbeater používal. Na rozdíl od R. Steinera, který zdůrazňoval nezbytnost morálního úsilí v zájmu objektivitu duchovního poznání, Leadbeater prohlašoval, že takovou potřebu necítí.

Ciele Teozofickej Spoločnosti

- 1. Vytvorit' jadro všeobecného bratského zväzku ľudstva, bez rozdielu vierovyznania, národnosti, pohlavia a spoločenského postavenia.**
- 2. Pestovať znalosť pravdivého jadra všetkého náboženského života.**
- 3. Skúmať hlbšie duchovné sily, ktoré sa skrývajú v ľudskej prirodzenosti a ostatnom svete.**

V popsané scéně při smrti plk. Olcottu bylo však přesto Mistry údajně doporučeno opětné přijetí C. W. Leadbeatera do TS. A. Besantová to skutečně prosadila - přes odpor mnohých význačných členů TS, kteří na protest proti tomu ze Společnosti vystoupili (např. Mead, Schuré a d.). A. Besantová se tak ocitla zcela pod sugestivním vlivem Leadbeatera, který skrze ni vlastně Společnost ovládal. Z jeho podnětu došlo také ke známé aféře s indickým chlapcem Krišnamurtim, která sehrála ve vývoji TS negativní roli a nakonec vyústila v oddělení Anthroposofické společnosti od TS. Jak k tomuto osudovému vývoji došlo? Dva roky před svou smrtí prohlásila H. P. Blavacká, že vlastním posláním TS je příprava na příchod "světového Učitele". Když Leadbeater začal spolupracovat s A. Besantovou, vzal si za úkol tohoto příštího velkého Učitele vyhledat. Pozornost se soustředila nejprve na 13-tiletého syna sekretáře americké sekce TS Huberta van Hooka, kterého začal Leadbeater vychovávat. Tato práce byla však přerušena jeho zmiňovaným vyloučením z TS v r. 1906.

Po svém opětném přijetí objevil Leadbeater v r. 1909 nového kandidáta v Indii - 14-tiletého chlapce Krišnamurtiho, v němž spatřoval schránu pro vtělení onoho Učitele - Bodhisattvy Maitreyi, příštího Buddhy podle buddhistické tradice. Začal jej okultně školit a prováděl s ním i zasvěcovací rituály, v nichž hráli významnou úlohu "Mistři", pod jejichž údajnou ochranou a vedením se celá záležitost odehrávala. Korunu pak celé věci nasadila A. Besantová, když podle svého zkresleného pojetí podstaty křesťanství ztotožnila domnělého Bodhisattvu s nově vtěleným Kristem. Z iniciativy Leadbeaterova žáka George Arundala založila Besantová s Leadbeaterem r. 1911 "Order of the Star in the East" jehož hlavou byl Krišnamurti, zvaný též svým "věčným" jménem Alcyone, a jehož posláním bylo vytvořit pro působnost příštího Učitele příslušnou atmosféru.

To ovšem způsobilo velké třídění duchů, pro mnoho předních členů TS byla celá záležitost nepřijatelná, na 700 indických theosofů vystoupilo tehdy z TS na protest proti "založení nového náboženství", jak to nazývali. Především však R. Steiner a s ním většina německé sekce striktně odmítli v této věci spolupracovat. Došlo k

roztržce a německá sekce, vyloučená A. Besantovou z TS, se proměnila v Anthroposofickou společnost, k níž se připojili i mnozí členové z jiných zemí. Iniciátor celé aféry Leadbeater odešel již r. 1913 z Indie do Austrálie, kde se podílel na založení tzv. Liberální anglikánské církve, stal se jejím farářem a později i biskupem (U1934): Kruh proměn anglikánského faráře a později buddhisty se tak uzavřel.

Krišnamurti sám, když dospěl, začal pochybovat o svém poslání, z úcty k A. Besantové a pod jejím sugestivním vlivem setrval však ještě po určitou dobu ve své přidělené úloze, aby r. 1929 na shromáždění "Řádu" se s ní definitivně rozloučil a řád rozpustil. Žil pak v Londýně jako nezávislý filosof a duchovní učitel zdůrazňující plnou svobodu duchovního života. Zemřel v r. 1986 ve věku 91 let. Tolik tedy k vnější historii TS v souvislosti s působením R. Steinera v jejím rámci. Otázkou nyní je, proč se spojil s tímto hnutím, které nebylo schopno nalézt přiměřený vztah k bytosti Kristově, R. Steiner, pro něhož právě tento vztah byl jádrem jeho duchovního úsilí? Odpověď nalezneme v některých jeho projevech z oné doby, v jeho vlastním životopise i na jiných místech, např. v dopise Marii von Sivers z 9.1.1905, když působil již třetí rok jako generální sekretář německé sekce TS: "Mohu Ti jen říci, kdyby mne Mistr nedokázal přesvědčit, že theosofie je přes všechno pro naši dobu nutná, psal bych i po r. 1901 jen filosofické knihy a hovořil jen literárně a filosoficky".

V rozhovoru s francouzským spisovatelem Eduardem Schuré i jinde zdůrazňoval, že právě v theosofickém hnutí nalézal předběžné prostředí, v němž mohl mluvit v době ovládané materialistickým nebo agnostickým myšlením otevřeně o svém duchovním poznání a kde nalézal také duše, které ho v tomto směru byly schopny chápat. To se ukázalo zřejmým již r. 1900, když začal přednášet v knihovně hraběte Brockdorffa, tehdejšího předsedy německé TS, o mystice a o křesťanství jako o mystické skutečnosti. Oba přednáškové cykly, které brzy vyšly i knižně, našly velký ohlas v theosofických kruzích, takže na podzim r. 1902 byl hrabětem Brockdorffem požádán, aby vstoupil do TS a stal se generálním sekretářem její německé sekce TS. Steiner tuto nabídku přijal s podmínkou, že slečna Marie von Sivers, která členkou TS již byla, bude s ním spolupracovat.

Příznačné je, že jeho první přednáškový cyklus, který přednášel v kruhu Die Kommenden v nové funkci, měl název "Od Zarathustry k Nietzsche. Vývoj lidstva podle světových názorů od nejstarších orientálních dob až do přítomnosti - čili anthroposofie". Naznačil tím směr, který pak důsledně v tomto prostředí sledoval: úsilí o poznání duchovního světa, vycházející z hlubšího pochopení podstaty člověka a jeho možností. Nebyl to směr, který by se stavěl proti theosofii, jež navazovala na staré mysterijní tradice, nýbrž směr, který jí dával pouze těžiště přiměřené dnešní době, kdy božské moci daly všechno do rukou člověka, aby mohl sám ze sebe, ze svého svobodného rozhodnutí a svých schopností nalézat cestu k božské moudrosti - theosofii. Proto také jedno z jeho hlavních děl oné doby nese název "Theosofie".

Na rozdíl od tehdejších předních představitelů theosofického hnutí mu bylo ovšem jasné, že tato cesta nemůže být jiná než křesťanská, ve smyslu západní křesťanské esoterie. V této věci byl nekompromisní, i když mluvil zasvěceně a s úctou o východní spiritualitě a oceňoval i zásluhy H. P. Blavacké i Annie Besantové a jejich schopnosti. Poukazoval na to, že původní založení TS v New Yorku mělo vysloveně západní charakter. Měl jej i první spis Blavacké "Isis Unveiled", který byl velkým souhrnem okultních pravd. Pouze forma, jíž byly tyto pravdy sdělovány, byla značně zkreslená, ba zkarikovaná - asi jako krásná tvář ve vypouklém zrcadle. Šlo o inspirace západních zasvěcenců z rosekruciánských kruhů přijímané však nepřiměřeným chaotickým způsobem, vzhledem k nedostatečnému intelektu a filozofickému vzdělání Blavacké. Proto také v dalším vývoji tito iniciátoři západu

ustoupili do pozadí a skrze duši Blavacké, neobyčejně citlivou pro takovéto vlivy, působili jen východní Mistři. Tak vzniklo její "Tajné učení" a tak vznikl i Sinnettův "Esoterní buddhismus". I zde však došlo ke značným zkřesleninám a nakonec i východní iniciátoři postupně stahovali svůj vliv z oficiální TS, do které pak začaly pronikat okultní moci nižšího řádu.

Annie Besantová se podle R. Steinera svým čistým způsobem myšlení i života dostala zpočátku do výše uvedeného iniciačního proudu, později se však ocitla pod vlivem některých Indů, kteří se pokoušeli diletantským způsobem kombinovat východní moudrost s německou filosofií a zejména pod vlivem problematického okultisty C. W. Leadbeatera, který, jak jsme už výše uvedli, zavedl theosofické hnutí na scestí. V této situaci a u vědomí, že u kolébky TS stojí praví iniciátoři, se Steiner rozhodl spojit se s tímto hnutím i přes jeho současné nedostatky, protože v něm spatřoval počáteční nástroj pro duchovní život přítomnosti, který ale musí dostat svou pravou podobu přijetím Kristova principu jako centrálního kosmického činitele vývoje. Zdůrazňoval, že bez tohoto principu by theosofické hnutí nemohlo působit na západní kulturu, která má v křesťanství své východisko. Východní iniciace by tu stály jen jako něco sektářského vedle živé kultury a mýjely by se jejím posláním. Ztráta Kristova principu by pak znamenala zároveň ztrátu smyslu země, která záleží v poznání a realizaci intencí živě působícího Krista.

Přesto však, že R. Steiner zaujímal v této věci důsledný postoj, zachovával krajní toleranci k jiným názorům v rámci TS a nikdy nevstupoval do polemiky s nimi, nýbrž stavěl prostě své vlastní poznatky vedle jiných koncepcí a ponechával tak členem a zájemcům o theosofii plnou svobodu volby. Když např. Annie Besantová podala nástin vývoje člověka a světa podle tradičních nauk ve své "Ancient Wisdom", vytvořil R. Steiner ve své "Theosofii" z r. 1904 ucelený obraz tématu, doplňující a upřesňující jednostrannosti a mezery v knize Besantové, aniž by se přitom pouštěl do kritického hodnocení. Annie Besantová sama uznávala schopnosti R. Steinera a ponechávala mu proto od r. 1907 plnou volnost samostatného vedení Esoterní školy v německy mluvící oblasti, neboť vyznávala hinduismus a sama se nepovažovala za kompetentní ve vztahu ke křesťanství. Brzy na to se však situace změnila, když přes své prohlášení vystoupila pod vlivem Leadbeaterovým s učením o Kristu, které bylo v plném protikladu proti poznání R. Steinera. Zatímco R. Steiner stále zdůrazňoval, že Kristus se zjevil pouze jednou ve fyzickém těle a od mystéria na Golgotě se stal vedoucím duchem Země, který působí nadále v nadsmyslové sféře, začala A. Besantová učit, že Kristus je pouze jedním z učitelů lidstva a že je možno očekávat brzy jeho novou pozemskou inkarnaci. Od toho byl pak už jen krůček k již zmiňované aféře s Krišnamurtim.

Vztah ke Kristu se tak stal zkušebním kamenem. Jestliže jej nenalezla již H.P. Blavacká, která nijak neskrývala svou nechuť ke všemu židovské²⁷ mu včetně křesťanství, pak to ještě větší měrou platilo o jejich nástupcích. A to vzdor proklamovanému heslu TS: "Satjât násti paro dharmah" "Není vyššího náboženství než pravda".

Základním christologickým omylem těchto čelních představitelů TS byla záměna Ježíše Nazaretského s Ješou Ben Pandirou, velkým učitelem egyptských Therapeutů a palestinských Essejců, který podle Talmudu žil v letech 105 -70 př. Kr. a připravoval své žáky na příchod Mesiáše. Ocitl se přitom v konfliktu s farizeji, byl ukamenován a pro potupu pověšen na stromě. K této záměně došlo už ve starověku, např. u řeckého filosofa Celsa v 2. stol. po Kr., objevuje se v 19. století u Ernsta Haeckela, v "Odhalená Isis" Blavacké, jakož i v "Esoterním křesťanství" A.

Besantové, která uvádí datum narození Ježíšova na r. 105 př. Kr. "za konsulátu Publia Rutilia Rufa a Gnaea Mallia Maxima".

*Vlavo: **Henry Steel Olcott**, jeden z prvých členov teozofickej spoločnosti a celoživotný priateľ madame Blavatskej, India 1883. V strede: **Rudolf Steiner** s **Annie Besantovou** v Mníchove, 1907. Vpravo: **Annie Besantová** a **Džiddu Krišnamurti**, ktorý teozofiu neskôr odmietol.*

Tato tvrzení dokonale vyvrátily nálezy essejských rukopisů u Mrtvého moře po 2. světové válce, které svědčí o tom, že Mesiáš byl tímto řádem teprve očekáván a potvrzují zároveň některé údaje R. Steinera o Essejcích a jejich vztahu k Janu Křtiteli i k Ježíši Nazaretskému. Essejské dokumenty mluví sice s úctou o velkém učiteli, umučeném farizeji, neztotožňují jej však s Kristem, na jehož příchod se teprve připravovali. Naopak z jejich řad pocházeli četní Kristovi učedníci a je příznačné, že spolu se šířením křesťanství tento řád zanikl. V této souvislosti může vzniknout otázka, jak se přední představitelé TS, jako byla H. P. Blavacká, A. Besantová, Leadbeater, o jejichž mimořádných schopnostech jinak nemůže být pochyb, mohli dopouštět omylů v tak centrální otázce, jako je podstata bytosti Kristovy a význam křesťanství pro vývoj lidstva. Tuto otázku si kladli četní theosofové právě v oné kritické době, kdy byla německá sekce nucena se od TS oddělit.

R. Steiner na ni odpověděl v přednášce, kterou proslavil v Berlíně v březnu 1913 a věnoval omylům v duchovním bádání. Ukazuje v ní, jak i duchovní badatel se může dopustit závažných omylů, jejichž překonávání je mnohem těžší než v obyčejném životě, jestliže se nezbavil určitých předpojatostí, antipatie, sebelásky a sobectví, jestliže nevyvinul zdravou sílu úsudku a silnou morálitu. Když si člověk neosvojil ostrou schopnost rozlišování pravdivého od jevu, pak může dojít při jeho duchovním školení k nesprávnému vývoji nadmyslových orgánů ("lotosů") a tím i ke zkreslenému vnímání duchovních skutečností - podobně jako v případě vadných smyslových orgánů vzhledem ke smyslové skutečnosti.

Stejně tak slabá morálita vede k zakalení a zamlžení nadmyslových zážitků a tím i k jejich nesprávné interpretaci. Proto má duchovní školení nezbytně i svou

morální stránku. Člověk se musí zbavit zejména vší osobní ctižádosti, ješitnosti, jednostranných sympatií a antipatií, má-li dosáhnout v duchovním vnímání objektivitu. To má svůj pádný důvod. Je to totiž proto, že vlastně prvním nadsmyslovým zážitkem při duchovním školení není nic jiného než stínová projekce vlastního duševního života. Považuje-li člověk tuto projekci za duchovní skutečnost, pak můžeme mluvit o halucinacích. K pravé duchovní skutečnosti se člověk dostane teprve tehdy, když si plně uvědomí, že v tomto prvním zážitku jde o zrcadlení sebe samého a když se uschopní je se svou vůlí se svého vědomí vymazat. To však není možné právě bez překonání sebelásky a sobectví, což je ovšem nesmírně těžké, neboť člověk má přitom pocit, jakoby ztrácel půdu pod nohama, jakoby ztrácel sebe sama. V'avo: Henry Steel Olcott, jeden z prvých členov teozofickej spoločnosti a celoživotný priateľ madame Blavatskej, India 1883. V strede: Rudolf Steiner s Annie Besantovou v Mníchove, 1907. Vpravo: Annie Besantová a Džiddu Krišnamurti, ktorý teozofiu neskôr odmietol.

Bez tohoto opravdového sebezpoznání a sebezpřekonání nemůže však člověk rozlišit to, co žije v jeho nitru, v jeho podvědomí, od objektivních skutečností a zaměňuje pak jen své subjektivní zážitky za objektivní nadsmyslový svět.

Možnosti omylu v tomto směru jsou pak dvojího druhu:

1) Jestliže chce člověk poznávat duchovní svět cestou spiritismu, tj. když vnáší obyčejné vědomí do nadsmyslového, lpí na jevech a chce nazírat duchovní skutečnosti jako smyslová - místo duchů chce vidět zhuštěné "duchy" a přinášet tak hmatatelné "důkazy" o existenci duchovního světa. Ve skutečnosti je tu zachycován, jak zdůrazňuje R. Steiner, jen jakýsi odpad duchovního světa, odložené a odumírající schránky, považované mylně za individuality zemřelého, které je možno pomocí medií zmaterializovat, ba i fotografovat. Nejde tu tedy o skutečné duchovní, ale jen "duchařské bádání". Je příznačné, že původním podnětem vzniku TS bylo vlastně čelit vlně spiritismu, která začala zaplavovat v 19. století západní svět a jež není ničím jiným než snahou chápat i duchovní svět materialisticky, směšovat duchovní a fyzický svět. V pozdějším vývoji se však v rámci TS používalo při duchovním bádání stále více atavistických mediálních metod.

2) Druhým velkým zdrojem omylů je falešná mystika, usilující o duchovní poznání v extazi: Je to stav, který souvisí se zesílenou sebeláskou, v němž člověk vychází sice ze sebe, odpoutává se zdánlivě od svého ego, ale přitom tím více zůstává sám v sobě - hledá Boha ve svém nitru, ve skutečnosti se však noří jen do vlastního zbožněného já. Domnělá láska k Bohu je pak jen zakuklenou sebeláskou, umocněním sebe sama. To má za následek, že člověk nevidí duchovní skutečnosti, ale jen jejich části - jen to, co je vlastní duši ztravitelné a co jí dělá dobře, co jí naplňuje blažeností. Vlastní duchovní svět zůstává přitom mimo a nedostupný. Jako ve spiritismu a mediálnosti člověk směšuje smyslový svět s duchovním, tak při extazi vnáší člověk do duchovního světa sama sebe, svůj vlastní duševní život. Obojí vede k omylům a k falešnému obrazu světa.

Oba tyto zdroje omylů sehrály svou roli v historii TS, domnělých setkáních s Mistry a v přijímání jejich "pokynů", jež byly často projekcí vlastních přání a skrytých myšlenek, zejména však ve zcela zkresleném chápání Krista a smyslu křesťanství, jež zavedlo TS do slepé uličky. V úsilí o duchovní poznání je proto třeba oba tyto zdroje omylů znát a hledat cestu mezi oběma extrémy: se zdravým a střízlivým smyslem pro skutečnost, klidným pozorováním a jasným, logickým myšlením, které je tím nejlepším nástrojem a východiskem objektivního poznání duchovního světa.

Neboť v myšlení má člověk schopnost, která souvisí s duchovním světem a dává mu proto možnost jej chápat - pokud je k tomu patřičně vyvine. Zbývá nyní odpovědět na otázku, jaký je tedy vztah mezi theosofií a anthroposofií, jak spolu souvisejí, v čem se liší či doplňují?

Z výše uvedeného nástinu vývoje theosofického hnutí vyplývá především, že je třeba jasně rozlišovat mezi vlastní theosofií, která je sama o sobě oprávněným životním postojem, a Theosofickou společností jako její vnější představitelkou, značně nedokonalou a podléhající ve svých reprezentantech omylům. Ještě v době svého theosofického působení, v němž vlastně od počátku vyvíjel anthroposofické pojetí, R. Steiner sám charakterizoval v přednáškovém cyklu "Anthroposofie, Psychosofie, Pneumatosophie" z r. 1909 anthroposofii jako střední cestu poznání mezi theosofií a přírodní vědou - cestu, která se pokouší spojovat moudrost, kterou lze získat v duchovních světech, s poznáním jednotlivostí, jež lze zjišťovat na zemi: "Anthroposofii lze charakterizovat tak, že si říkáme: postav se doprostřed mezi Boha a přírodu, dej hovořit člověku v sobě o tom, co je nad tebou a prosvítá do tebe, a o tom, co proniká do tebe ze zdola - pak máš anthroposofii, moudrost, již hovoří člověk". "A tak stojí jaksí na nejnižším stupni anthropologie a na nejvyšším, kde mnohým mizí schopnost poznávat, theosofie".

Anthroposofie chce tak hovořit z hlediska, jež pohlíží zároveň vzhůru i dolů. Člověk je jejím nejdůležitějším objektem pozorování a v důsledku toho i východiskem poznání, počínaje jeho fyzicko-smyslovou stránkou, kterou se zabývá přírodní věda, a konče jeho duchovní podstatou, jež souvisí s božským duchovním světem, o jehož poznání usiluje theosofie. Směrem dolů snaží se pochopit smyslový svět z jeho duchovní podstaty, směrem vzhůru snaží se rozšířit hranice smyslového poznání přírodní vědy do světa příčin v nadsmyslové oblasti.

Platí tu tedy nejen ono Goethovo "skrže smysly k duchu", nýbrž i naopak z ducha k pravému chápání všeho smyslového. Z tohoto centrálního postavení anthroposofie, jak ji chápe R. Steiner, vyplývá vlastně skutečnost, že v sobě spojuje a zahrnuje oba póly. Uvědomíme si to, když porovnáme charakteristiku theosofie a anthroposofie, jak jsme si ji uvedli v úvodu z knihy ARBATEL, s rozsahem díla R. Steinera. Nalezneme v něm jak obě části theosofie, tj. notitiam Verbi Dei a notitiam gubernationis Dei, tak i anthroposofie, tj. scientiam a prudentiam. Co jiného jsou např. jeho knihy "Theosofie", "Tajná věda", jeho přednášky o Genezi nebo jeho evangelijní cykly, než notitia Verbi Dei - poznání tvůrčího božského Slova - Logu, jenž byl na počátku a "skrže něhož všechno učiněno jest". Jak jinak můžeme označit jeho přednášky o božských hierarchiích a jejich působnosti v kosmu, v přírodě i v člověku, než jako notitia gubernationis Dei - poznání božského řízení vývoje světa? Jeden z jeho základních činů, tj. rozšíření hranic vědeckého poznání, jak je vymezují přírodní vědy, založené jen na smyslovém vnímání a abstraktním myšlení, je vytvoření duchovní vědy, která proniká v nadsmyslovém zření k uchopení podstaty přírody i člověka po třech stupních duchovního poznání v imaginaci, inspiraci a intuici - to není nic jiného, než pravá scientia, lidská moudrost v pravém slova smyslu.

Konečně to, co kniha ARBATEL nazývá Prudentiam, nalezneme nejen ve Steinerově učení o morální fantasii a morální intuici jako základních sil etiky svobodného člověka, nýbrž vlastně v celém jeho díle, které je proniknuto úsilím o pravdu, o lidskou důstojnost, o dobro člověka.

Z tohoto hlediska je anthroposofie v pojetí R. Steinera v pravém slova smyslu Scientia boni, naukou o dobru, která v sobě zahrnuje jak moudrost božskou - theosofii, tak i moudrost lidskou - anthroposofii, jak o tom byli již v 16. století přesvědčeni staří rosikrucianti.